

Aziziye - Mecidiye Tabyaları ve Tabyalarda Yazılan Destan

Sabri Topdağı

Erzurum, Er-Vak Yayınları, 2017, 112 sayfa, ISBN: 978-605-84482-3-0

Ahmet GÜRBÜZ*

İnsanlığın en erken tarihlerinden itibaren hayatta kalabilme istekleri akabinde ortaya çıkmış olan korunma ve savunma ihtiyaçları hayat düzenlerine şekil vermiştir. Yerine göre çeşitli ağaç tahtalarından oluşturulmuş surlar klasik savunma yapısıdır diyebiliriz. Zamanla geliştirilen çeşitli silahlar bu savunma yapısının da değişmesini sağlamıştır. Zamanla bulunduğu arazi ve koşullarına

* Lisans Öğrencisi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih bölümü, İstanbul, agurbuz3424@gmail.com

göre çeşitli taşlarla dizayn edilmişlerdir. Kuşkusuz süregelen bu savunma yapısı 18.yy'da sanayide yaşanan hızlı gelişmeler neticesinde büyük bir değişime uğramıştır. Yüksek ateş gücü ve menziline sahip silahlara karşı “*tabya*” denilen ve gerektiğinde saldırı yapılabilir halde olan yapılar geliştirilmiştir. Türk Dil Kurumu sözlüğünde tabya kelimesinin anlamı şöyledir; “*Bir bölgeyi savunmak için yapılan ve silahlarla güçlendirilen yapı*”.

Eser, isminde belirtildiği gibi “Aziziye ve Mecidiye Tabyaları”nı incelemektedir. Yazarı Emekli Topçu Albay Sabri Topdağı, 1959 Erzurum doğumludur. 1977 yılında Kuleli Askerî Lisesi’nden ve 1982 yılında Kara Harp Okulu’ndan mezun olmuştur. 2006 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi’nde Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Ana Bilim Dalı İnsan Kaynakları Yüksek Lisans Programını bitirmiş, 2014 yılında Anadolu Üniversitesi AÖF Adalet bölümünden, 2016 yılında da aynı fakültenin Yerel Yönetimler bölümünden mezun olmuştur. Çeşitli konularda Silahlı Kuvvetler Dergisi, Kara Kuvvetleri Dergisi ve TESUD Birlik Dergisi’nde yayınlanmış makaleleri vardır. 2016 yılında başladığı TSK Mehmetçik Vakfı Erzurum Temsilciliği görevine halen devam etmektedir.

İncelediğimiz eser dört ana başlıktan oluşmaktadır. Birinci bölümde “Silahların Etkileri”, ikinci bölümde “Tabyanın Tanımı, Yapımı ve Kullanımı”, üçüncü bölümde “Bölgedeki Ordular ve Kullandıkları Silahlar”, dördüncü bölümde “Tabyalarda Yapılan Savaş” yer almaktadır.

Silahların Etkileri isimli birinci bölümde Genel alt başlığında muharebe mevzi ve koruyucu mevzi kavramları açıklanarak tabyaların hem muharebe mevzi hem de korucu mevzi olarak savunmanın ihtiyaçlarını karşılamak üzere inşa edildiği vurgulanmaktadır. Bölümün devamında Görerek Atış Yapan Silahların Etkileri ve Görmeyerek Atış Yapan Silahların Etkileri konularında bilgi verilmiştir. Bu etkilerin açıklanması, Tabya gibi savunma yapılarının mimarisinin, silahların etkilerini azaltacak ve savunmayı kolaylaştıracak şekilde tanzim edilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Tabyanın Tanımı, Yapımı ve Kullanımı isimli ikinci bölümde tabya kavramı açıklanmış ve kullanım amaçları olarak savaş malzemeleri için koruma sağlama, düşmana karşı uygun pozisyon alabilme ve uygun ateş sahası sağlayabilirlik özelliklerine değinilmiştir. Nitekim bu özellikleriyle tabyaların ileri bir üs işlevinde olduğu anlaşılmaktadır. Tabyaların mimarisi ve yapıldığı yerin ehemmiyeti çok büyüktür. Tabya yapısının ilk olarak on beşinci yüzyılın sonlarında İtalyan şehir devletleri arasındaki savaşlarda kullanıldığı görülmektedir. Osmanlı Devleti 1728 yılından itibaren Balkanlar’da ve Doğu Anadolu’da birçok istihkâm yapmıştır. 19. yüzyılın ortalarından itibaren yeni ihtiyaçlara göre savunma sistemleri kurulmaya başlanmıştır. 1877-78 Osmanlı-Rus harbi öncesi Doğuda Erzurum, Ardahan, Kars’da; Batıda Şumnu, Silistre, Varna, Rusçuk, Vidin ve Plevne’de pek çok tabya yapılmıştır. Tabyalarda askerin her türlü ihtiyacına cevap verecek ihtiyaçlar karşılanmaya çalışılmıştır. Tabyalar toprak setlerle, hendeklerle veya duvarlarla çevriliydi ve ihtiyaç duyulan tabyalarda su sarnıçları dahi vardı. Yazar bu bölümde Erzurum kalesi ve Aziziye-Mecidiye tabyalarının inşasına değinmiştir. 415

yılında Romalılar tarafından yapılan kalenin dört kapısı vardır ve üç kat sur ile tahkim edilmiştir. Kesik kule adındaki kulesi ve Kale Mescidi Türk mimarisinin ilk örnekleri olması bakımından önemlidir. Yeni silahların icadı kalenin mukavemet gücünü yok ettiğinden 1868 yılından itibaren şehrin surları tabya yapımında kullanılmıştır. Erzurum’da günümüze kadar kalan toplam 21 adet tabya bulunmaktadır. Bunlardan yedi adedi 1877-78 Osmanlı-Rus savaşından önce yapılmıştır. 1855’de Rusların Kars şehrini ele geçirmesinden sonra Erzurum’un şarktan gelecek saldırılara karşı daha güçlü hazırlanması zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Yeni istihkâmların, kışla ve ambarların yapımına 1865 yılından itibaren başlanmış ve 1877 yılına kadar devam etmiştir. Tabyaların yapımında Erzurum ahalisi bilabedel ile gönüllü olarak çalışmıştır. Mecidiye Tabyası şehri doğudaki Yanık Dere’yle kuzeydeki Gürcü Boğaz’ından gelecek düşmanı durdurmak için yapılmıştır. Tabya topçuluk alanında zamanın gereksinimlerine uygun olarak Sultan Abdülmecid’in emriyle yaptırılmıştır. Ayrıca 1, 2 ve 3 numaralı Aziziye Tabyası diye adlandırılmış üç tabya bulunmaktadır. Bu üç tabyanın bir üçgen şeklinde yapıldığı s.33’deki fotoğrafta açıkça görülmektedir. 1 numaralı tabya Erzurum-Kars karayolunu tutmak amacıyla, 3 numaralı tabya Pasinler ovasından başlayan Şehitler deresine bağlanan gedikleri kapatmak için, 2 numaralı tabya ise bu iki tabyanın arasını kapatmak ve tabyalar arasını sağlamlaştırmak için yapılmıştır.

Bölgedeki Ordular ve Kullandıkları Silahlar isimli üçüncü bölüme baktığımızda Osmanlı ve Rus Ordularının kuruluşları, silahları ve eğitim durumlarına değinilmiştir. Anılan dönemde Osmanlı ordusunun subay kadrosunun %10 kadarı harp okulundan yetişmiş, geri kalanı ise alaylıydı. Rus ordusunda ise subayların %40’ı harp okullarından mezundu.

Tabyalarda Yapılan Savaş isimli bölümünde 93 Harbi muharebelerine değinilmiştir. Aziziye savunmasını anlayabilmek için öncesinde gerçekleşen Deveboynu muharebesinin incelenmesi önemlidir. Yığınağın az olması, taşıma araçlarının azlığı ayrıca Batum ve İstanbul’dan gönderilen birliklerin bir türlü gelememesi muharebenin kaybına neden olmuştur. Ulaştırma imkânları ile birliklerin intikallerinin zamanında yapılabilmesinin, savaşın seyrini ne derece etkileyeceği çok açıktır. Şimendiferin bölgede varlığı olsaydı kesinlikle daha iyi bir savunma imkânı doğabilirdi. Ayrıca Sıhhiye ve tahliye hizmetleri gibi görevlerde yaşanan personel noksanlığı ve imkânsızlıklar, birçok yaralının kaybına neden olmuştur. Deveboynu muharebesi sonrasında Erzurum’a ilerleyen Heimann kumandasındaki Rus ordusu, Ermeni kılavuzların rehberliğinde tabyalara gece baskını yapmış, 2 ve 3 no.lu Aziziye Tabyalarına girerek, burada bulunan Tokat ve Maden Taburlarının personelinin bir kısmını şehit etmiş, geri kalanını da esir almışlardır. Sabaha karşı Aziziye tabyası baskını duyan ve top seslerini şehirden işiten Erzurum ahalisinin eli silah tutabilen her ferdi askerlerle birlikte savunmaya dâhil olmuşlardır. Ahaliyi tabyalara, askeriyle birlikte savaşmaya çağırılardan biri olan Ayazpaşa Camisinin müezzini Hacı Abdullah efendi de çağrısını yaptıktan sonra cepheye koşmuş, Ahali Tabya bölgesinde şehit düşmüştür. Tarihimizde ordu millet dayanışmasının benzersiz

örneklerinden birisi bu savunmada yaşanmıştır. Asker ve sivil kuvvetlerin desteğiyle 1 ve 2 no.lu Aziziye tabyaları geri alınmış, Rusların esir aldığı Tokat ve Maden Taburlarının askerleri de kurtarılmıştı. Aziziye savaşı stratejik bir öneme sahipti. Tabyalar inşa maksadına uygun olarak görevlerini yerine getirmişlerdi. Şehir merkezine yakınlığı her ne kadar eleştirilse de Erzurum ahalisinin süratle yardımına imkân sağlamıştı. Erzurumlular, asırlar boyu anlatılacak bu destan için hiç tereddüt etmeden canlarını feda etmişlerdir.

Netice itibariyle, incelediğimiz eser taşların ve insanların ilişkisine ışık tutacak mahiyettedir. Her devlette olduğu gibi çağın gereksinimlerine uygun olarak askerî teçhizat ve istihkâmlar yenilenir. Osmanlı'nın da bu durumdan beri kalır yanı yoktur. Askerî istihkâmların yapımı, sağlamlığı ve gücü belli başlı hesaplamalar ile belirlenebilir, ancak onun düşmana karşı savunmasını sağlamak bir zekâ ve cesaret işidir. Nene Hatun gibi yiğit genç kadınlarımızın, erkeklerimizin ve ihtiyarlarımızın azim ve gayreti Vatan kelimesini hakiki manasına kavuşturmaktadır. Son olarak eser tabyaların savunmadaki yeri, kullanılan çeşitli silahlar ve etkileri ve en önemlisi Deveboynu ve Aziziye muharebelerinden kısaca bahsettiğinden adı geçen tabya önceliğinde temel ve öz bir anlatım sergilenmiştir.